

ȘCOALA TEOLOGICĂ DIN BASARABIA ȚARISTĂ ÎNTR-O LUCRARE FUNDAMENTALĂ

M. c. **Demir DRAGNEV**

Institutul de Istorie

Dr. **Ion Valer XENOFONTOV**

Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”

Istoria Basarabiei sub dominația Imperiului Rus (1812–1917) continuă să fie un subiect de cercetare de stringentă actualitate. La etapa actuală sunt publicate lucrări în care urmările actului anexionist de la 1812 în destinul populației românești dintre Prut și Nistru sunt cercetate multidimensional în baza materialelor documentare de arhivă referitoare la diferite domenii ale vieții social-politice și culturale din provincie. În contextul unor asemenea studii se înscrie și monografia cercetătoarei Diana Ețco *Școala teologică din Basarabia (1812–1917)* publicarea căreia o susținem în baza argumentelor ce urmează.

Diana Ețco, licențiată a Facultății de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moldova, promoția anului 1998, în perioada 1998–2001 a urmat stagiul doctoral la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (AȘM), fiind apoi angajată în funcția de cercetător științific, iar din 2009 – de cercetător științific superior. În anul 2003, Diana Ețco a susținut cu succes teza de doctor în istorie cu tema „Învățământul teologic din Basarabia (1812–1917)”.

În anii care au urmat a continuat studierea diverselor aspecte ale problemei, legate de relațiile dintre biserică și școală din Basarabia în condițiile regimului țarist, lansând în circuitul științific un vast material documentar pe această temă, pe care l-a depistat în Arhiva Națională a Republicii Moldova. În baza acestor idei sintetice, Diana Ețco a publicat în culegeri de studii și-n reviste științifice peste 40 de articole, inclusiv șapte în România și în Polonia, a elaborat un studiu de sinteză pentru volumul enciclopedic *Republica Moldova* (Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM, Chișinău, 2009, 2010 [2011]), compartimentul „Religia și Biserica [din Moldova]”, lucrare distinsă în anul 2012, în cadrul Salonului Internațional de Carte, cu Marele Premiu „Coresi”.

Investigațiile minuțioase, întreprinse de cercetătoare pe parcursul a peste un deceniu, privitoare la tema în cauză, s-au încununat cu elaborarea monografiei menționate, originalitatea și caracterul novator al căreia rezidă în tentativa reușită de a prezenta o ima-

Diana EȚCO. *Școala teologică din Basarabia (1812–1917)*. Chișinău: Tehnica-Info, 2018. 447 p.

gine integră a evoluției învățământului teologic din Basarabia în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea în condițiile dominației autocratice a Imperiului Rus și a impactului asupra evoluției societății basarabene prin studierea și reflectarea componentelor principale ale activității școlii teologice, a politicii Sf. Sinod și a Cabinetului din Sankt Petersburg în domeniul respectiv.

Lucrarea se bazează pe un substanțial suport documentar, fiind selectate, generalizate și studiate diverse materiale inedite din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, precum și pe variate informații statistice și descriptive colectate din diferite surse documentare publicate, din lucrările unor autori din secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea, ceea ce evident sporește valoarea ei științifico-cognitivă. Bazându-se pe acest important suport factologic, autoarea a reflectat exhaustiv procesul de constituire a segmentului teologic al sistemului de învățământ din Basarabia în perioada respectivă și a părților constituente ale lui, evoluția politicii autorităților țariste în domeniul instruirii populației imperiului în ansamblu și, în special, a

cele de la periferiile naționale ale acestuia, consolidarea tendințelor de centralizare a sistemului de dirijare a învățământului, menit să fortifice baza politico-ideologică a bisericii ruse țariste.

Gravitând pe orbita istoriei spiritualității seculare românești, evoluția firească a căreia a fost întreruptă în Basarabia la 1812, autoarea a pus pe rol cei doi poli ai rezistenței naționale: clerul și școala, rezultatele cercetării cristalizându-se în concepții și concluzii argumentate ce demonstrează interferența dintre aceste două componente vitale ale ființei naționale, obținându-se o istorie regională complexă și multidimensională a învățământului teologic din spațiul Pruto-Nistrean din Epoca Modernă.

Constatând caracterul argumentat și logic al structurii fiecărui capitol, întocmit conform periodizării acceptate de autoare (în calitate de repere au servit evenimente majore din istoria Imperiului Rus din perioada examinată: reformele modernizatoare, contrareformele conservatoare și mișcările revoluționare, care au influențat direct sistemul de învățământ teologic din provincie), vom zăbovi totuși asupra unor probleme examinate în capitolul consacrat istoriei învățământului teologic basarabean din perioada reformelor anilor 1860–1870 din Imperiul Rus. Materialul documentar analizat a demonstrat caracterul ambivalent al politicii țarismului față de școală și biserică din acea perioadă.

Pe de o parte, în cadrul reformelor modernizatoare a fost laicizat sistemul de învățământ din imperiu și extinse instituțiile școlare laice, pe de altă parte, la periferiile naționale ale imperiului a fost intensificat procesul de rusificare în sistemul de învățământ și de cultură, având drept scop contracararea mișcării naționale. În Basarabia autoritățile țariste au înăspriț barierele puse în fața ideilor naționale moderne care pătrundeau din statul nou format – România. Printre măsurile represive ample descrise în prezenta monografie era interzicerea, începând cu anul 1867, a limbii române în sistemul de învățământ, iar apoi și în viața bisericească.

Pentru a conserva în spațiul rural basarabean modul de viață tradiționalist, autoritățile țariste n-au urmat exemplul României, Imperiului Austriac și al altor țări de a introduce și învățământul primar obligatoriu. Școlile primare parohiale, precum și cele laice („de zemstvă”, cu predare în limba rusă) erau frecventate de un număr restrâns de copii. La sfârșitul secolului al XIX-lea majoritatea moldovenilor erau analfabeți și continuau să aibă mentalități caracteristice perioadei de până la 1812, inclusiv în materie de conștiință națională, fiind tributari principiului regionalist de identificare.

O altă atitudine, decât cea față de alfabetizarea oamenilor de rând, înaltele autorități țariste manifestau referitor la instruirea tinerii generații din elita ecleziastică și nobiliară basarabeană. fondate de Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, atât Seminarul Teologic din Chișinău (1813), cât și Pansionul Nobilimii din Chișinău (1816), au pus bazele iluminării culturale a elitei basarabene prin însușirea valorilor spiritual-culturale ruse.

În baza sintetizării unui divers material informativ, dr. Diana Ețco a situat în centrul cercetărilor sale din toate capitolele lucrării istoria constituirii și evoluției Seminarului Teologic din Chișinău. Au fost expuse multilateral, în urma unei analize profunde a unui bogat material documentar și statistic, cele mai diverse aspecte ale activității acestei instituții: evoluția componenței contingentului școlar, a cadrelor didactice și administrației, a surselor financiare și a sistemului de salarizare al angajaților; programul de studii și clasele; procesul instructiv-educativ; aprovizionarea cu manuale și literatură didactică; predarea limbii române și excluderea ei din programul de învățământ în anul 1867 etc. Autoarea a examinat minuțios conținutul statutului Seminarului și schimbările ulterioare, impactul reformelor din 1823, 1841, 1867 asupra activității Seminarului și a relațiilor lui cu școlile spirituale.

Promovând un sistem de învățământ teologic de înalt nivel, administrația centrală țaristă urmărea să pregătească o elită intelectuală bine instruită, căreia să-i revină rolul de promotor al politicii sale imperiale în provincie. Dar, cum a demonstrat cercetătoarea, majoritatea discipolilor Seminarului Teologic din Chișinău, îndrumată de profesori calificați și obținând cunoștințe profunde în diverse domenii ale cunoașterii (cu excepția celor referitoare la limba și cultura națională), au ales altă cale decât cea indicată de autoritățile țariste.

Deplasând accentul pe universalizarea noțiunii de școală teologică basarabeană, Diana Ețco conchide că, în pofida scopurilor țarismului, această școală a căpătat notorietate prin personalitățile pe care le-a validat. Fiind bine instruiți, ei au privit critic societatea contemporană lor, însușind, unii individual, alții prin continuarea studiilor la alte universități, tradițiile naționale istorice și culturale ale propriului popor, ei au devenit o forță activă în lupta pentru eliberarea națională și socială.

Pentru a demonstra cât mai elocvent concluzia sa despre contribuția Seminarului Teologic din Chișinău la formarea elitei intelectual-politice basarabene, autoarea apelează la o serie de personalități notorii: poetul Alexei Mateevici, compozitorul Mihail Bere-

zovski, mitropolitul Arsenie Stadnițki, cercetătorii și publiciștii Ion Halippa, Mihail Ceachir, Vasile Curdinovski, Constantin Popovici, președintele Sfatului Țării Ion Inuleț, făuritorii generației Marii Uniri – Pantelimon Halippa, Iustin Frățiman, Ion Pelivan și alții. Toți aceștia au fost studenții Seminarului Teologic din Chișinău, de unde au pornit pe calea spinoasă a vieții, spre realizarea idealurilor poporului pe care l-au reprezentat.

Lucrarea doctorului în istorie Diana Ețco este una fundamentală și deopotrivă, aplicativă. Autoarea a segmentat, pas cu pas, subiect în subiecte, instituție în instituții, povești în povești, inteligență în inteligențe, elită în elite, biografie în biografii, spiritualitate în spiritualități etc.

Volumul monografic elaborat cu acribie profesională de Diana Ețco identifică elemente inovative din perspectiva unor abordări complexe ale discursului istoriografic din spațiul românesc și din perimetrul triadei spiritualitate, cultură, educație. Din lectura minuțioasă a lucrării desprindem mai multe dimensiuni:

1. Una a platformelor comunicaționale, a contradicțiilor și a confruntărilor de idei, dimensiuni desprinse din abordările istoriografice referitoare la școala teologică din Basarabia în intervalul de timp indicat. S-a demonstrat că autoritatea publică, factorul ideologic a lăsat *volens, nolens* amprenta asupra demersului istoriografic.

2. Una a documentului. Izvorul istoric primar – documentele de arhivă – prevalează în economia lucrării, ceea ce validează autenticitatea materialului elaborat de cercetătoarea Diana Ețco.

3. Una instituționalizată. Este vorba de o instituție elitară într-un spațiu văduvit de cultură.

4. Una spațială. E o abordare intrinsecă a unui spațiu de frontieră, care demonstrează că o populație aflată la periferia unui imperiu poate supraviețui grație spiritualității, culturii și educației. Este demonstrat că și periferia poate crea, dar poate și ră-

tăci, contrar spiritului lui Mircea Eliade, *drumul spre centru*.

5. Una temporală versus atemporală. S-a demonstrat științific că pot exista fragmentări temporale într-un larg proces istoric, în cazul nostru – cel al învățământului teologic – însă mai curând putem vorbi de coagulări temporale. Or învățământul teologic basarabean a suferit metamorfoze, uneori cu perturbări profunde, însă, în ansamblu, a supraviețuit și a evoluat într-o linie ascendentă.

6. Una a personalităților basarabene din domeniul ecleziastic, care s-au manifestat în conexiune cu alte personalități ale timpului (creând înroiri *culturale*) sau care au transmis și au consolidat prin filieră genetică mesaje ideatice profunde.

7. Una de conectare la valorile perene, dar și una de adaptare lejeră la cursul firesc al mișcărilor reformatoare din Imperiul Rus.

8. E o abordare dihotomică din perspectivă cognitivă, spațială, valorică, politică, a fluctuațiilor de mentalități etc..

9. Lucrarea este una din domeniul istoriei, dar poate fi abordată lejer și din perspectivă culturologică, teologică, politologică, filosofică, filologică, educațională etc.

10. Monografia elaborată de dr. Diana Ețco constituie un tratat științific care deschide noi subiecte de cercetare și, în egală măsură, aprofundează unele teme abordate sau eclipsate în discursul istoriografic.

11. În urma lecturării monografiei desprindem și o dimensiune umană ce ține de metafizica omului angajat în cercetare. Este ceea ce a remarcat în secolul al XVII-lea savantul francez Blaise Pascal: „citești o carte și la sfârșit, în loc să vezi că ai citit un autor, găsești un om”.

Cele expuse ne permit să conchidem că dr. Diana Ețco a realizat o cercetare multidimensională și fundamentală. Ea a readus astfel în discuție niște instituții de învățământ nejustificat uitate, dându-le o nouă suflare și colorit în paginile unui studiu care prezintă interes atât pentru savanți, cât și pentru cercurile largi de cititori.